

KAMU HUKUKU

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN NÜFUS POLİTİKASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Yazan : Prof. Dr. Adnan GÜRİZ

I — Giriş

Nüfus politikası, nüfusta artma veya eksilme eğilimlerini, toplumun yararı uğruna kısmen veya tamamen değiştirmek amacıyla güden kanunî ve idarî tedbirlerin tümünü kapsar. Bu nedenle de nüfustaki artış hızını çoğaltmak veya muhafaza etmek yahut da azaltmak amaçlarının nüfus politikası içinde değerlendirilmesi lâzım gelir. Bununla birlikte geniş kapsamlı bir nüfus politikası, nüfusun miktarı yanında, nitelikleri ve coğrafi dağılışı sorunlarını da ele almak zorunda kalabilir.

Kanunî ve idarî tedbirlerle nüfus artışını etkilemek politikasına ait uygulamalar arasında, sağlık tedbirlerini yaygınlaştırmak, bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek, doğumları artırmak ve kolaylaştırmak için gebeliği önleyici ilaç ve araçların kullanılmasını yasaklamak, çocuk düşürme fiilini cezalandırmak, evliliği teşvik etmek, evlenmeyenlerden vergi almak, çocuklu ailelere yardım etmek, memleket dışına olan göçleri sınırlamak ve memleket içine olan göçleri teşvik etmek gibi uygulamalar göze çarpmaktadır. Bununla birlikte hemen açıklamak gerekir ki, sağlık koşullarını iyileştirmek, özel olarak bulaşıcı hastalıklarla ve genel olarak bütün hastalıklarla mücadele etmek nüfus politikası dışında her devletin çağımızdaki temel görevlerindendir. Bu nedenle, vatandaşların sağlığını korumaya ve hastalıklarla mücadeleye yönelik tedbirleri, nüfus politikası dışında devletin vatandaşlara karşı temel ve zorun-

lu görevleri saymak gerekir. Dolayısıyla bu tür tedbirleri nüfus politikası kapsamı içinde değerlendirmemek mümkündür.

Memleketimizde nüfus sorununa yönelen bilinçli bir politikanın takibine Cumhuriyet döneminde başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile Bağımsızlık savaşında önemli insan kaybına uğrayan Türkiye'nin geniş toprakları üzerindeki nüfus sayısını artırması gerektiği fikri bir savunma ve güvenlik zorunluluğu olarak benimsenmiştir.¹ Bu politikanın belirtilmesinde nüfusun aynı zamanda iktisadi bir kuvvet unsuru olduğu fikri de gözden uzak tutulmuş değildir. Türkiye'nin tabii kaynaklarını işleyebilmesi, iktisadi gelişimini gerçekleştirebilmesi için daha fazla nüfusa sahip olmasının yararı üzerinde de durulmuştur.² Ancak, muhtemelen siyasi ve askeri nedenler, nüfusu artırma politikasının kabul edilmesinde daha fazla ağırlığa sahip olmuştur. Bir yandan nüfus sayımları ile nüfus durumu ve hareketleri tespit edilirken, diğer yandan nüfus artırma yolunda tedbirler alınması politikası uygulanmıştır.

Çıkarılan kanunlarla, doğumu artırma ile ilgili tedbirleri alma görevi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına verilmiş, çocuk yapmayı önleyen araçların kullanılması yasaklanmış, nüfusu artırma tedbirlerinin alınmasıyla ilgili olarak köylere, belediyelere, illere düşen yükümlülükler gösterilmiş, çok çocuklulara vergi ve benzeri muafiyetler ve bazı durumlarda da ayrıcalıklar sağlanmıştır. Nüfusu artırma amacına yönelen kanunî ve idarî tedbirlerin açıklanması ve tartışılması bu araştırmanın konusu dışında kalır. Bununla birlikte memleketimizde 1960 yılına kadar nüfusu artırma amacına yönelen bir politikanın geçerli olduğu söylenebilir.

1960 yılından sonra ise, nüfusu artırma politikasının değiştirilmesi üzerinde durulmaya başlanmıştır.³ 1960 yılından sonra planlı kalkınma dönemine geçilirken, nüfusun iktisadî kalkınma açısından oynadığı rol araştırılmıştır. 1950-1955 döneminde binde 27.7, 1955-1960 döneminde binde 28.5 olan nüfus artış hızının yüz-

¹ Türkay, Orhan. Türkiye'de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, Ankara 1962, s. 4; Türkay, Orhan. Türkiye'nin Nüfus Politikası Değişmelidir. İller ve Belediyeler Dergisi, Yıl 19, Sayı 203, 1962, s. 407-410.

² Okur, A. R. ve Köksal, B. Doğum Kontrolünün Ortaya Koyduğu Hukuki Problemler ve Çözüm Yolları, İstanbul Barosunun 1969 Kasım-Aralık sayısının eki, s. 23.

³ Terzibaşoğlu, H. Türkiye'de Doğum Kontrolünün Bugünkü Türk Hukuku Yönünden Kısa Eleştirilmesi, Adalet Dergisi, Yıl: 55, Sayı 5-6, Mayıs-Haziran 1964, s. 556.

de 7 olarak hesaplanan iktisadi kalkınma hızını yavaşlatan veya geciktiren bir faktör olarak görülmesi nüfus artışıdaki hızı azaltmayı öngören yeni bir politikanın savunulma nedeni olmuştur. Bir nesil içinde nüfusun iki katına çıkması ihtimalinin, hayat seviyesini yükseltmek amacını güden tedbirleri belli ölçüde aksatacağı gerçeği de bu arada söz konusu edilmiştir.

Bu yeni politika, ailelerin istedikleri sayıda ve zamanda çocuk sahibi olmalarını kolaylaştırmak, gebelik önleyici bilgilerin yayılmasını ve gebelik önlemede kullanılan ilaç ve araçların yurda sokulmasını, satılmasını ve gerekirse parasız dağıtılmasını serbest bırakmak amaçlarını öngörüyordu.⁴ Ayrıca gebeliği önleyici imkanlardan yararlanmanın demokratik bir hak ve kişi hürriyetinin bir gereği olduğu da yeni politika çerçevesinde savunuluyordu.

1960 yılına kadar uygulanan nüfus politikasının değişmesi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (1963-1967) Türkiye Büyük Millet Meclisince kabulü (1962) ve 557 Sayılı «Nüfus Planlaması Hakkında Kanun»un parlamentodan çıkması (1965) ile olmuştur. Böylece Türkiye, nüfusu artırma esası yerine nüfus planlamasının uygulandığı yeni bir döneme girmiştir.

Birinci ve İkinci Kalkınma Planlarıyla öngörülen nüfus planlaması uygulamasının ne ölçüde başarılı olduğu veya 557 sayılı Nüfus Planlaması Kanununun ihtiyaçlara tamamen cevap verip vermediği bu araştırmanın ilgi konusu dışında kalır. Bununla birlikte hemen ifade edelim ki, yeni nüfus politikasının kabulü siyasi partiler arasında nüfus konusunda önemli görüş ayrılıklarının belirmesine sebep olmuştur.

Siyasi partilerin, toplumda benimsenip uygulanan politikaların tek yapıcısı ya da yaratıcısı olmadıkları doğrudur. Ama onların sosyal sorunlara değinen politikaların belirtilmesinde ve uygulanmasında, dolayısıyla başarısında ya da başarısızlığında önemle etkili oldukları bir gerçektir. Nüfus sorunu ile ilgili olarak, siyasi partilerin gerek programlarında yer alan, gerek sözcüleri tarafından savunulan görüşleri açıklayabilmek için eski ve yeni dönemleri birbirinden ayırmakta yarar vardır. Bu nedenle ilk önce Cumhuriyetin ilânı ile başlayıp 1960 yılına kadar süren dönem ele alınacaktır.

⁴ Bak. Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, 1963-1967, Ankara Ocak 1963, Başbakanlık Devlet Matbaası, s. 73.

II — 1923 ten 1960 a Kadar Süren Dönemde Siyasi Partilerin Nüfus Politikasına İlişkin Görüşleri

1950 yılına kadar memleketi idare sorumluluğunu taşıyan *Cumhuriyet Halk Partisinin* programında yer alan ilkelerin 1923 yılından sonra memleketimizde uygulanmasına çalışılan nüfus politikasının tespiti bakımından birinci derecede önem taşıdığı söylenebilir.

Cumhuriyet Halk Fırkasının Üçüncü Büyük Kongresince kabul edilen program maddeleri, nüfusu artırma politikasının benimsendiği konusunda herhangi bir tereddüt bırakmamaktadır. Cumhuriyet Halk Fırkasının programında nüfus politikasıyla ilgili ilkeler şunlardır :

«1 — Türk içtimai hayatında ailenin mahfuziyeti esastır.

2 — Nüfusumuzu artıracak tedbirleri ehemmiyetle takip edeceğiz.

3 — Fırka, çocuk hayatı ile sureti mahsusada alakadardır. Doğumevlerinin artırılmasına çalışılacaktır. Amele mntikalarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların artırılmasına devam olunacaktır.

4 — Kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve maluller milletin vesayet ve himayesi altındadır.

5 — Sıhhat işleri fırkamızca hususi bir ehemmiyeti haizdir. Bu husustaki mesai, umumi ihtiyaçla mütenasip ve devamlı bir surette tevsi olunacaktır.

6 — Sıtma, verem, frengi, trahom v.s. sâri hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeye devam edeceğiz».⁵

Cumhuriyet Halk Fırkası 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi adını aldıktan sonra da, nüfusu çoğaltma ilkesine politik bir amaç olarak artan bir ağırlık vermekten geri kalmamıştır. Partinin Dördüncü Büyük Kurultayınca (1935) onaylanmış bulunan programın çeşitli maddeleri bu kanıyı doğrulamakta ve güçlendirmektedir. Dördüncü Büyük Kurultayın kabul ettiği ve nüfus politikası ile ilgili bulunan başlıca ilkeler şunlar olmuştur :

«a — Türk sosyal hayatında aile esastır.

⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası Programı, İstanbul 1931, s. 33.

b — Nüfusumuzu artırmak ve gelecek nesli sağlam ve gürbüz yetiştirmek her zaman dikkatle güdülecek işlerimizdendir».6 Programda bundan sonra, çocukların ve annelerin sağlığını koruyucu tedbirlerin alınması ile ilgili esaslar tafsilatlı biçimde açıklanmıştır. Bu esaslar arasında «doğum evlerinin artırılması», «süt dam-laların, süt çocukları için bakım ve danışma evlerini, kreşleri, öksüz yurtlarını çoğaltma», «kimsesiz çocukların ve yardıma ihtiyacı olan ihtiyarlarla sakatların korunması», «sıtma, verem, frengi, trahom gibi bulaşık hastalıklarla mücadele edilmesi» dikkati çekmektedir.7

Cumhuriyet Halk Partisinin Dördüncü Büyük Kurultayınca onaylanan bir diğer program ilkesi dışardan gelecek göçmenlerin nüfusun çoğalmasına yardım eden bir faktör olarak değerlendirilmek istenmesinde kendini göstermektedir. «Nüfusu artırma prensibimizi tatbik ederken (tatbik ederken) yurt dışından gelecek Türklere imkanı olan her yardım ve kolaylığı göstereceğiz».8 Böylece 1931 programından farklı olarak dış göçler sorunu nüfusu çoğaltmanın araçlarından birisi olarak benimsenmiş ve açıklanmış bulunuyordu. Cumhuriyet Halk Partisi Altıncı Büyük Kurultayının kabul ettiği program, nüfus politikası ile ilgili olduğu ölçüde, 1930 larda tespit edilen esasların 1940 larda daha açık ve belirgin biçimde tekrarı niteliğini taşımaktadır. 1943 Kurultayının kabul ettiği konumuza ilişkin program maddeleri şunlardır :

«Madde -18- Türk içtimai hayatında ailenin mahfuziyeti esastır.»

«Madde -19- Yurdumuzda sağlık ve içtimai yardım müesseselerini partimizin esaslarından olan; nüfusu artırma, nesli sağlamlaştırma ve güzelleştirme, ailesiz ve bakımsız kalıp iş hayatına sokulmaya imkanı bulmıyan ve ziyan olan çocukları cemiyetimize faydalı kılma ve aile kuruluşunu sağlamlaştırma gibi prensiplere yarayacak şekilde inkişaf ettirmek amacımızdır. Bunun için bakım-sız çocuklar devlet himayesine alınır.

Nüfus artırma prensibimizin tabiki işleri arasında yurt dışından gelecek Türklere mümkün olan her yardımı ve kolaylığı göstereceğiz».9

6 Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Ankara 1935, s. 20.

7 Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Ankara 1935, s. 21.

8 Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Ankara 1935, s. 22.

9 Cumhuriyet Halk Partisi Programı ve Nizamnamesi, Ankara 1943. s. 10.

Cumhuriyet Halk Partisi programında yer alan doğumu artırma ilkesinin bu partinin iktidarda bulunduğu yıllarda kurulan değişik hükümetlerce benimsenmiş olmasını tabii saymak gerekir. Ancak nüfus politikası konusundaki uygulamalar, muhtemelen bu konuda ayrılabilen ödeneklerin yetersiz olması yüzünden, parti programlarındaki açıklık ve kesinlikle ifade edilmiş değildir. Bu programlarda, daha çok, nüfus sayımlarının faydaları üzerinde durulmakta çocuk ölümlerini azaltıcı ve yetişkinlerin ölüm oranını düşürücü, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi ile ilgili uygulamalardan söz edilmektedir. Örneğin, 1923 yılındaki hükümet programında Başvekil Ali Fethi Bey (Okyar) in nüfus sorunu konusundaki görüşleri ilginçtir: «Zamanı hâzırda bilumum devletlerce ehemmiyetle takip edilmekte olan mesailden biri de ahval ve hareketi nüfustur. Milletleri teşkil eden nüfusun adedi, sureti terkihi, hareket ve tahavvülatı, ahvali medeniyesi gibi hususat mâlum olmadıkça, devletlerin ahvali idariye ve siyasiyesi, umuru askeriye ve maliyesi, muamelatı ticariye ve iktisadiyesi tanzim edilemez...»¹⁰ Ali Fethi Bey, bundan sonra düzenli nüfus sicilleri tutulması zorunluluğuna da değinmiştir. Bu programda, sonraları çok can kaybına sebep olan sıtmaya karşı savaş konusu şöyle belirtilmiş bulunmaktadır: «Memleketimizde en çok tahribat yapan hastalıkların verem ve frengi olduğu zannı yanlış olarak taammüm etmiştir. Halbuki bizde en büyük tahribatı yapan malaryadır. Bu hastalık, yurdumuzun, milletimizin karabelasıdır, en vahim derdi içtimaimizdir. Sıhhiye Vekaleti en büyük gayretini bu hususa sarfedecektir. Fakat bu derdin devası milyonlara muhtaçtır...»¹¹ 1927 tarihli İsmet Paşa (İnönü) hükümeti programında da 1927 yılında yapılan nüfus sayımı ile bütün ülke nüfusunun ilk defa tesbit edilebilmesinin önemli bir uygulama olduğu üzerinde durulmuştur.¹²

İsmet İnönü'nün istifası üzerine kurulan Celal Bayar hükümetinin (1937) programında Cumhuriyet Halk Partisinin nüfusu çoğaltma politikasının tekrarlandığını görüyoruz: «...sureti umumiyede geniş ve etraflı bir nüfus politikasını programlaştıracamız». ¹³

Çok partili dönemde Recep Peker'in kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti (1946) programı eski nüfus politikasına ve uygu-

¹⁰ Öztürk, Kazım. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, İstanbul 1968, s. 36, 37.

¹¹ Öztürk, Kazım. a.g.e. s. 50.

¹² Öztürk, Kazım. a.g.e. s. 92.

¹³ Öztürk, Kazım. a.g.e. s. 171.

lamasına olan inancın sarsılmadan devam ettiğini gösteren bir belge olarak nitelendirilebilir. Bu hükümetin nüfus görüşü şu cümle ile açıklanmış bulunuyordu : «...Nüfus politikamızın kıymetli ve zaruri bir yardımcısı olan sosyal yardım işlerimizi günün gereklerine uygun şekilde düzenleyeceğiz...»¹⁴

Bununla birlikte Cumhuriyet Halk Partisinin (Fırkasının) izlediği nüfus politikasını açıklayan temel belgenin bu partinin (fırkanın) meclis grupunca kurulan nüfus komisyonunun hazırladığı rapor olduğu söylenebilir. Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu yönetim kurulu 1932 yılında nüfus sorununu incelemek ve bu konuda alınması gerekli ve yararlı tedbirleri araştırmak üzere bir komisyon kurmuştur. Grup üyeleri arasından kurulan bu komisyona verilen görev şuydu : «Cumhuriyet Halk Fırka Grup idare heyetinin verdiği karara tevfikan memleket dahilinde izdivacın çoğalmasına mâni olan iktisadi, içtimai, sıhhi ve diğer sebepleri arıyarak nüfusun çoğaltılması için kanunî, idarî ne gibi tedbirler almak lâzım geldiğini ve bekarlar vergisinin mutasavver fayda ve zararlarını bir raporla bildirmek...»¹⁵ 1932 yılında kurulan bu komisyon, çalışmalarını 1933 yılında tamamlamış fakat fırka grupuna sunduğu rapor ancak 1934 de basılabilmıştır.

Cumhuriyet Halk Fırkası Meclis Grubu Nüfus Komisyonu raporunun birinci bölümü, nüfus hareketleri ve istatistiklerine ayrılmıştır. İkinci bölümde, mevcut kanunî ve idarî tedbirler tartışılmış, üçüncü bölümde ise evlenmeye engel olan sebebler üzerinde durulmuştur. Nüfusun çoğalması için kanunî ve idarî ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği sorunu raporun dördüncü bölümünde ele alınıp araştırılmıştır. Beşinci bölümde, doğumu teşvik ile birlikte ölümü azaltma çareleri tetkik edilmiştir. Bekarlardan alınması düşünülen vergi ise raporun altıncı ve son bölümünde incelenmiştir.

Türkiye'de ilk kez Cumhuriyet döneminde 1927 yılında yapılan ve pek çok yanlışı bulunan nüfus sayımı istatistiklerinin yetersizliği, nüfus kayıt sisteminin bozukluğu komisyonca da bilindiği için, ilk önce yeni ve daha iyi bir düzenlemeye gidilmesinin yararları üzerinde durulmuştur.

Raporun ikinci bölümünde, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıha Kanunu, 1580 sayılı Belediye Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu ile İda-

¹⁴ Öztürk, Kâzım. a.g.e. s. 305.

¹⁵ T.B.M.M. Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, Ankara 1934 s. 8.

re-i Umumiye-i Vilâyet kanunlarının ve diğer mevzuatın¹⁶ nüfusa ve nüfusu artırmaya ait esasları incelenmiştir. Mevcut kanunların yeterli olup olmadığı hususunda komisyonun vardığı sonuç açık ve ilginçtir : «Doğumu çoğaltmak ve kolaylaştırmak ve ölümü azaltmak gibi, bugün bütün dünya nüfus siyasetinin esasını teşkil eden hükümler mevcut kanunlarımızda bulunduğu halde tam tatbik edilmemesi yeni konacak hükümlerin akibeti hakkında endişe verecek mahiyettedir».¹⁷ «...Yeni hüküm ve kanunların vaz'ından evvel Hıfzıssiha Kanununun ve Belediye ve Köy Kanunlarının nüfusa taalluk eden maddelerinin tam tatbikine geçilmesini istemek komisyonumuzun ehemmiyet ve ısrarla üzerinde durduğu bir noktadır».¹⁸ Raporun bu bölümünde, gelir ve tahsisat yetersizliğinin kanunların iyi uygulanmamasında ve hem merkezi idarenin, hem de mahalli idarelerin bu konuda kendilerine düşen görevleri yerine getirmemesinde rol oynadığı belirtilerek yeni kanunlar çıkarılmasının tavsiye edilmediği açıklanmaktadır : «Hülasa, gerek bu kanun maddelerinin ve gerek tatbikatını izah ettiğimiz Hıfzıssiha, Belediye ve Köy Kanunlarının nüfusun artmasına ve korunmasına ait maddelerinin ihtiva ettiği hükümlerin tam tatbiki halinde hemen yeni mevzuata uzun bir müddet ihtiyaç göstermeyecek bir surette tam ve etraflı bir nüfus siyasetinin memleketimizde iyi neticeler vereceğine kailiz...».¹⁹

Üçüncü bölümde, «evlenmeye mâni sebepler» araştırılırken, 1928 yılından sonra, kayıt ve istatistiklere göre evlenme miktarında meydana geldiği görülen düşmenin nedenleri üzerinde durulmakta ve 1926 yılında Medeni Kanunun kabulü ile birlikte evlenme muamelesinin güçleşmiş olması, boşanmanın medeni kanunun getirdiği sistem yüzünden zorlaşmış bulunması, evlenme sayısındaki azalmanın nedenleri olarak gösterilmektedir. Bu iki hukuki sebebin yanında, ekonomik buhranın ve fuhuşun evlenme eğilimini azalttığı da ifade edilmektedir.²⁰ Bu gözlemlerin sonunda, nüfusu çoğaltma politikasının araçları olarak «nikah akdi merasim ve formalitelerini» basitleştirme; «her iki tarafın rızası olduğu takdirde mahkemenin boşanmayı kolaylaştırması»nı sağlayacak şekilde medeni kanunu değiştirme, «ayrılık hükümlerinin üç se-

¹⁶ T.B.M.M. Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, Ankara 1934; s. 16.

¹⁷ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 16.

¹⁸ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 17.

¹⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 17.

²⁰ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 21.

²¹ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 22, 23.

neye kadar gitmeyerek mümkün mertebe asgariye indirilmesi»²¹ gibi yollar önerilmektedir. Oysa, medeni kanunun değiştirilmesi anlamına gelen bu tekliflere nüfusu çoğaltma politikasının bir gereği sayılsalar bile değer verilmediği, medeni kanunun sözü geçen maddelerine hiç dokunulmamasından anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu Nüfus komisyonu raporunun dördüncü bölümü, nüfus politikasının geleceğe yönelen amaçlarıyla ilgili olduğu için önem taşımaktadır. Araştırmayı yapan milletvekilleri, nüfusu çoğaltmanın Türkiye için hayati bir sorun olduğunu kabul etmektedirler: «Bugün Türkiye'de nüfusa iktisadi bütün ehemmiyetini vermekle beraber onun üstünde olarak geniş topraklarımızın müdafaa kudretinin artırılması gayesi vardır».²² Nüfusun çoğalmasında «doğumun çokluğu ile ölümün azlığı ile müessir» olduğu ifade edilmekte, «memleketimizde bugün doğum ve ölüm hakiki vaziyetinin malûm olmaması karşısında nüfusu çoğaltmak için müsmir olarak ittihaz edilecek tedbirlerin doğumu teşvik ile beraber asıl ölümü azaltmaya matuf olması lâzım geldiği kati kanaatimizdir» denilmektedir.²³ Doğumları artırıcı ve ölümleri azaltıcı tedbirler üzerinde durulurken, komisyonca bazı tavsiyeler de yapılmıştır. Bu tavsiyeler arasında, Himaye-i Etfal Cemiyetine (Çocuk Esirgeme Kurumuna) nüfus politikasının bir gereği olarak daha çok yardım yapılması, iş ücretlerinde çocuk adedine göre tazminatın çoğaltılmasının kabul edilmesi, çok çocuklu aileler yararına vergilerde tenzilat yapılması²⁴ gibi öneriler göze çarpmaktadır. Bu önerileri değerlendiren mevzuat değişikliklerinin daha sonra gerçekleştirildiği söylenebilir.

Doğumu teşvik ve ölümü azaltma ile ilgili tedbirleri kapsayan beşinci bölümde, doğumun teşviki ve ölümün azaltılması için gerekli görülen pratik çareler üzerinde durulmaktadır. Bu arada, doktor sayısındaki noksanlığın giderilmesi, askeri ve mülki sağlık kurumlarının tek elden yönetimi, alkol derecesi yüksek olan rakı gibi içkilerin yasaklanması veya kullanılmasının sınırlandırılması, spor çalışmalarına önem verilmesi, İtalya'da ve Fransa'da olduğu gibi nüfusun artması için propaganda yapan ve yayında bulunan dernekler kurulmasının teşvik edilmesi ileri sürülmektedir.²⁵

²¹ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 24.

²² Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 25.

²³ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 27.

²⁴ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 28; 31.

²⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 32-35.

Nüfusu artırmak için evlenmeleri çoğaltmak amacıyla bekarlardan vergi alınıp alınmaması sorunu da raporun altıncı bölümünün ilgi konusu olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu komisyonu böyle bir verginin alınmasına şu gerekçeyi belirterek karşı çıkmıştır: «...Ta eski zamanlardanberi konup kaldırılan *bekarlık vergilerinden* gaye hiç bir vakit mali ve ameli olmayıp daha ziyade manevidir. Fakat bekarlık vergisinin evlenmek meselesini halledeceği de iddia olunamaz. Bu cihet, bilhassa İtalya bekarlık vergisi kanunu esbabı mucibesinde tasrih edilmiştir. Bununla beraber, bekarlık vergisinin alınacağı bekarların hiç olmazsa, vergi tahsil külfeti ile mütenasip bir adette olması lâzımdır. *Komisyonumuz, memlekette çok az olan bekarların adedini tetkik ederken bu cihetten vergi konmasının aleyhinde bir mütealeaya vâsıl olmuştur...*»²⁶

Komisyonun raporu, bir nüfus buhranının Türkiye'de olmadığı ve nüfus artışının kısa bir sürede gerçekleştirilemeyecek derecede karmaşık ve uzun süreli bir sorun olduğu sonucuna ulaşmaktadır: «*Raporumuzun mütealeasından anlaşılacağı veçhile, memleketimizde bir nüfus buhranı yoktur. Türk ırkının doğum kabiliyetinin tamamıyla mahfuz kalmış olduğu en açık surette görünmektedir. Ölüm ile mücadele için Cumhuriyet Hükümeti hertürlü medeni ve asri tedbirleri kanunlarına koymuş ve mücadeleye başlamıştır. Bu vadide hergün biraz daha ileri gidiyoruz ... Yer yer yanmış, yıkılmış memleketimizde Cumhuriyet İdaresi müşfik bir baba gibi bir taraftan maddi zararları telafiye çalışırken, efsane ile dolu mazinin muzır âdetlerini de tashihe, tâdile çalışıyor.*

Bu vaziyet kanısında bedbin olmak kimsenin aklından geçmez. Fakat aşırı derecede nikbin olmaya da mahal yoktur. Milletlerin iki misli artması bir zaman meselesidir. Hatta bazan mühim bir zaman meselesidir ... Muharecetsiz iki misline varmak için en velut milletler bile hiç olmazsa yarım asır bekleyecekler. Bahusus bizim gibi büyük bir yangından çıkanların yapacak çok şeyleri vardır. Bunların başında evvela kanunlarımıza koyduğumuz tedbirler gelir.

Hıfzıssıha, Belediye ve Köy kanunlarımız en asri hükümleri ihtiva etmektedir. Bunların tam tatbiki Türkiye Cumhuriyetini dünyanın en kuvvetli, en sağlam bünyeli, en mesut bir memleketi haline getirebilir. Binaenaleyh, hükümetimizden bu kanunların tatbikini yani müddetli bir programa bağlanmasını bekliyoruz».²⁷

²⁶ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 35.

²⁷ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. 36, 37.

Raporun önsözü de sonucu tamamlayıcı bir nitelik taşımakta ve 1930 ların Türkiye'sinin nüfus meselesinden dolayı endişe duymasının gerekmediği şöyle açıklanmaktadır :

«...Cumhuriyet İdaresinin Türk milletine temin ettiği sulh ve sükun içinde nüfusumuzun Türk ırkına mahsus veludiyetten istifade etmekte olduğu, bazı anket ve müşahadelere nazaran nüfusumuzun yirmi milyona yaklaşmakta olduğu anlaşılmıştır».²⁸

Cumhuriyet Halk Partisinin nüfus politikasını açıklayan komisyonunun incelemeye çalıştığı raporu, 1930 larda nüfus konusunu bilinçli şekilde değerlendirme amacını güden en önemli teşebbüs sayılabilir. Bununla birlikte bu partinin 1947 yılında toplanan kurultayında kabul edilen programda nüfusu artırma amacından artık açıkça söz edilmediği görülmektedir. 1947 Kurultayının kabul ettiği programın 2. maddesinde ailenin korunmasından, 94. maddesinde çocukların korunması ve topluma faydalı duruma getirilmesi için sağlanacak şartlardan, 111. maddesinde çocuk ölümlerini önleyici, koruyucu ve tedavi edici sağlık tedbirleri alınması gereğinden, 112. maddesinde doğum evlerinin yeter sayıya çıkarılmasından söz edildiği ve 114. maddede de «... dışarda kalmış olup da anavatanına gelmek isteyen ana dili türkçe ırkdaşlarımızın usulü dairesinde kabul ve iskanları» sorununa değinildiği halde nüfusu artırma amacı belirtilmemiştir.²⁹ 1945 lerde nüfusun askeri ve siyasi kudretin bir belirtisi olduğu yolundaki genel görüşte bir değişme olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi programındaki farklılık İkinci Dünya Savaşı sonunda nüfus konusunda savunulan bu yeni anlayışın bir yansıması sayılabilir. Ancak programdaki bu değişme teoride kalmış, uygulamada herhangi bir sonuç doğurmamıştır.

Kabul etmek gerekir ki, nüfusu artırma politikası yalnızca Cumhuriyet Halk Partisinin amacı olmakla kalmamış, diğer siyasi partiler de bu politikadan yana olduklarını programlarında belirtmişlerdir. 17 Kasım 1924 tarihinde kurulan ve 5 Haziran 1925 te kapatılan *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*³⁰ programında nüfusu çoğaltma ile ilgili olarak şu ilke yer almış bulunuyordu : «Bir memleketin en büyük serveti nüfustan ibaret olduğuna kanaati kaviyye taşıyan fırkamız nüfusumuzun teksirini ve en küçüğünden

²⁸ Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu, Nüfus Komisyonu, Rapor, s. I.

²⁹ Tunaya, Tarık Zafer. Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952, İstanbul 1952, s. 584-596.

³⁰ Tunaya, Tarık Zafer. a.g.e. s. 614.

en büyüğüne kadar memleket evlatlarından her ferdin hayat ve sıhhatinin muhafazasını en büyük emel ve gaye bilir».³¹

1930 yılında Ali Fethi Bey (Okyar) tarafından kurulan *Serbest Cumhuriyet Fırkası* programında nüfus politikasına ait bir esas bulunmamaktadır.³² Ancak bunu, partinin nüfusu artırma şeklinde herkesce benimsenen politikayı doğru bulmadığı manasında yorumlamak yanıltıcı olabilir. Programın çok kısa olması ve fırkanın Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrıldığı noktalara değinmekle yetinmek düşüncesi bu konuda programa açıklık verilmemesinin nedeni olsa gerektir.

Nuri Demirağ ve arkadaşlarının kurduğu *Milli Kalkınma Partisinin programında* (1945) nüfus konusu üzerinde ısrarla durulduğu ve bu konudaki resmi ve yerleşmiş politikayı daha da ileriye götürmek isteğinin yer aldığı söylenebilir. Parti programının nüfus sorununa değinen 32. maddesi şöyledir: «Memleketimizin geniş toprağı nüfusumuzun bir kaç mislini yaşatabilecek kabiliyettedir. Bu işde iskan kaideleri göz önünde tutularak, devlete ait münbit ve boş araziye islah, bataklıkları kurutmak ve Ziraat Bankası sermayesiyle mümkün olduğu kadar köyler tesis etmek, mıntıkaların kabiliyetine göre istihsale elverişli maddeleri hazırlayıp kesif nüfuslu yerlerden muhtaç olanları arzularıyla bu gibi yerlere iskan ederek istihsalatı artırmak, bu iskan olunanlardan bankanın sarfiyatını taksitle telafi etmek en mühim gayelerimizdendir».³³ Programın 34. maddesinde ise: «Mümkün olan bütün tedbirleri alarak milli sağlığı, iktisadi kalkınmayı ve nüfusun artıp gürbüzleşmesini temin için hükümetin rehberliği ile millet el ele vererek bütün gayretlerini bir araya toplayacak, geniş ölçüde imar işine girişilecek, çalışabilecek bütün kafa ve kolların randımanından azami istifade edilmek suretiyle aç, çıplak, kimse bırakılmayacak, şahısların sefahetine ve milletin emaneti olan şahsi servetlerin israf edilmesine katıyyen meydan verilmeyecektir».³⁴ denilmek suretiyle nüfus artırma konusundaki uygulama görüşleri açıklanmak istenmiştir.

Cumhuriyetin ilânından 1960 yılına kadar olan dönemde kurulan siyasi partiler arasında Cumhuriyet Halk Partisinden sonra en önemli rolü oynayan ve 1950 ile 1960 yılları arasında 10 yıl süre

³¹ Tunaya, Tarık Zafer. a.g.e. s. 617.

³² Tunaya, Tarık Zafer. a.g.e. s. 633-635.

³³ Tunaya, Tarık Zafer, a.g.e. s. 645.

³⁴ Tunaya, Tarık Zafer. a.g.e. s. 645.

ile memleketin kaderinde söz sahibi olan *Demokrat Partinin* nüfus artışı sağlama politikasında Cumhuriyet Halk Partisinin görüşünü paylaştığı söylenebilir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti programında nüfusu artırma politikasına ilişkin aşağıdaki esaslar yer almış bulunuyordu :

«Nüfusumuzun ve istihsal kudretimizin çoğalması davasında büyük bir âmil olan umumi sağlık işlerimiz artan bir hızla ve planla yürütülmek ihtiyacındadır.

Bunun için bütçeden yeter tahsisat ayrılmasını, sıtma başta olmak üzere milli bünyeyi kemiren bütün hastalıklarla esaslı surette mücadele imkan ve vasıtalarının sağlanmasını ve bu maksatla ilgili bakanlıklar ile de işbirliği yapılmasını partimiz memleketin en büyük ihtiyaçlarından sayar. (Madde 87)».

Demokrat Parti programında «Sosyal Meseleler» başlığını taşıyan 88. maddenin (b) bendinde ise nüfus politikasının kapsamlı olması gereği üzerinde durulmuştur :

«Yurttaşların, kemiyet ve keyfiyet bakımından gelişmesine ait tedbirleri içine alacak *geniş bir nüfus siyasetinin* tespit ve takibini lüzumlu görüyoruz».³⁵

Nüfusu artırma ilkesi Demokrat Parti hükümetlerinin programlarında zaman zaman ifade edilmiştir. İkinci Adnan Menderes Hükümetinin programında (1951) nüfus sorunu sağlık politikasının bir unsuru olarak şu şekilde değerlendirilmiş bulunuyordu : «Nüfusumuzun türlü hastalıklardan korunması ve fizyolojik inkişafı yolunda çalışmalara elimizdeki imkanların azami hadleriyle devam edeceğiz».³⁶

Aynı tema, gene Adnan Menderes'in kurduğu Üçüncü Demokrat Parti Hükümetinin programında (1954) da, fakat bu kez daha açık ve kuvvetli biçimde ifade edilmişti : «...Önümüzdeki devre zarfında sağlık sahasında girilen bu gayretlerimize devam edeceğimiz gibi, milli sağlığın ve onunla çok sıkı bir irtibat halinde bulunan nüfus artımının kıymet ve ehemmiyetini göz önünde tutarak vatandaş sağlığını mutlaka koruma ve bu husustaki çalışmalarını köylere kadar götürme kararındayız».³⁷

Demokrat Partinin nüfusu çoğaltma politikasını benimsediği ve bu amaçla sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına çalışıldığı,

³⁵ Tunaya, Tarık Zafer. a.g.e. s. 672, 673.

³⁶ Öztürk, Kâzım, a.g.e. s. 384.

³⁷ Öztürk, Kâzım, a.g.e. s. 418.

eczane açılması ile ilgili sınırlamaların kaldırıldığı bu partinin yayınlarında da belirtilmiştir. «Sağlam Dimağ, Sağlam Vücutta Bulunur» isimli broşürde partinin nüfusun çoğalmasına verdiği önem açıkça anlatılmıştır: «...*Millet topluluğunun ve devlet kudretinin esas temeli nüfustur. Nüfusun ve istihsalin artması ancak fertlerin yani cemiyetin sıhhatli ve kuvvetli olması ile mümkündür*». ³⁸ Aynı broşürde, yukarda açıklanan amacın gerçekleşmesi için, salgın hastalıklarla mücadele edildiği, frengi savaşıma önem verildiği ve büyük savaş istasyonları kurulduğu, tırahomla olan mücadelede büyük başarılar sağlandığı, verem dolayısıyla olan ölümlerin büyük ölçüde azaltıldığı, eczane açmak bir inhisar iken, yapılan kanun değişikliği ile buna son verildiği ve birçok şehir ve kasabanın kısa sürede eczaneye kavuşturulduğu ifade edilmektedir. ³⁹

Millet Partisinin programında (1948) nüfus politikası ile ilgili kesin ve açık esaslara rastlamak mümkün olmamaktadır. Ancak bu partinin de nüfusun artması görüşünü ve bu amaçla sağlık hizmetlerinin geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını benimsediği söylenebilir. Millet Partisi programının 105. maddesinde «Millet sağlığı meselesini toptan ele alınması gereken bir memleket davası olarak görüyoruz.» denildiği gibi, 107. maddede de «memleketin sıhhi durumunu iyileştirmek bilhassa çocuk ölümünü azaltmak için lüzumlu tedbirlerin alınması hedeflerimizden biri olacaktır» cümlesi ile de çocuk ölümlerini azaltmanın nüfus artışını sağlamanın etkili yollarından birisi olduğu beyan edilmiştir. ⁴⁰

III — 1960 tan Sonraki Dönemde Siyasi Partilerin Nüfus Politikasına İlişkin Görüşleri

Hemen hemen bütün partilerin benimsediği «devletin resmi politikası» niteliğini taşıyan nüfusu artırma esasında bir değişiklik yapılmasının gerektiği görüşünün ilk belirtilerine 1960 tan önce rastlandığı söylenebilir. Gerçekten 1958 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca görevlendirilen, üniversite temsilcileri, Adli Tıp yetkilileri ve Türk Jinekoloji Derneği uzmanlarından oluşan bir bilim kurulunun, 2/6/1958 tarihli raporunda, tıbbi ve kanunî gö-

³⁸ Sağlam Dimağ, Sağlam Vücutta Bulunur, Demokrat Parti Neşriyatı, No. 4, Ankara 1954, s. 6.

³⁹ Sağlam Dimağ Sağlam Vücutta Bulunur, Demokrat Parti Neşriyatı No. 4, Ankara 1954, s. 7-15.

⁴⁰ Tunaya, Tarık Zafer. a.g.e. s. 729.

rüşler de ileri sürerek nüfus sorununun yeniden ele alınması gereğini açıkladığı bilinmektedir.⁴¹

27 Mayıs 1960 Devriminden sonra, 30.9.1960 tarihli ve 91 sayılı kanunla Devlet Planlama Teşkilâtının kurulmasından ve kalkınmanın plana bağlanacağı ve plan bütünlüğünün korunacağı ilkelere 1961 anayasasına girmesinden sonra hızlı nüfus artışının ekonomik gelişmeyi engelleyen bir faktör olarak değerlendirildiğini görüyoruz.

1963-1967 dönemini kapsayan ve parlamentoca da kabul edilmiş bulunan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının nüfusu çoğaltma şeklinde ifade edilebilecek olan eski politikanın değişmekte olduğunu gösteren kesin ifadeli ve açık bir belge olduğu söylenebilir. Birinci planda, eski politikanın bırakıldığı, yeni bir politikanın kabul edildiği belirtilmekte ve yeni politikaya yönelen eleştiriler de cevaplandırılarak benimsenen yolun demokratik niteliği açıklanmaktadır :

«Bir zamanlar çok haklı sebeplerle kabul edilmiş olan nüfusu mümkün olduğu kadar hızla artırma politikası bugünün şartlarına uygun değildir. Bu bakımdan bugünkü politikanın, nüfus politikasını yasaklayan yönü hemen değiştirilecektir. Bu hem nüfus artış hızının biraz yavaşlamasını, hem de çocuk nüfusu oranının küçülmesini sağlayacaktır.»

Burada nüfus planlamasının mahiyeti hakkında bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Nüfus planlaması bazı çevrelerde bir yanlış anlama sonucu olarak çocuk sahibi olmada bir devlet müdahalesi ile karıştırılmaktadır. Oysa, nüfus planlaması, ailelerin istedikleri sayıda ve istedikleri zamanda çocuk sahibi olmalarını kolaylaştıran demokratik bir usuldür.⁴²

Planın uygulama ile ilgili amaçları da şöyle ifade edilmiştir :

«a — Gebelik önleyici bilgilerin yayılmasını ve gebelikte kullanılan araç ve gereçlerin ithal ve satışını yasaklayan kanun hükümleri kaldırılacaktır.»

⁴¹ Terzibaşoğlu, H. Türkiye'de Doğum Kontrolünün Bugünkü Türk Hukuku Yönünden Kısa Eleştirisi, Adalet Dergisi, Yıl : 55, sayı 5-6, Mayıs Haziran 1964, s. 557; Sağlık Bakanı Kemal Demirin Nüfus Planlaması Tasarısının görüşülmesi dolayısıyla Millet Meclisinde 8.12.1964 günü yaptığı konuşma. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, cilt 33, Birleşim 19, s. 752.

⁴² Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl 1963-1967, Ankara Ocak 1963, Başbakanlık Devlet Matbaası, s. 73.

- b — Sağlık hizmetlerinde çalışan personele (doktor, hemşire, ebe, hemşire yardımcısı, sağlık memuru) nüfus planlaması ile ilgili olarak gereken bilgiler verilecektir. Bu, hem ilgili okul ve kurslarda bu konuda yeni dersler konularak, hem de normal okul ve kurs safhasını geçirmiş olan personeli yeniden kurslara çağırarak yapılacaktır.
- c — Bu kimseler gerekli bilgiyi ve parasız dağıtım söz konusu olduğu hallerde malzemeyi isteyenlere vermekle ödevli olacaktır.
- d — Mevcut imkanlardan faydalanılarak, nüfus planlaması eğitimi yapılacaktır.
- e — Gerekli araç ve ilâçların ucuza ithali, yurt içinde imâlî ve muhtaç olanlara parasız dağıtılması imkanları araştırılacaktır.»⁴³

Kalkınma planında da yer almış bulunan Nüfus Planlaması kanunu Birinci İnönü koalisyon hükümetince (20.II.1961 - 1.6.1962) hazırlanmış, gene İnönünün başında bulunduğu İkinci Koalisyon hükümeti (27.6.1962 - 3.12.1963) tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edilmiş, Üçüncü İnönü koalisyon hükümetince de (25.12.1963-16.2.1965) parlamentoda savunulmuştur. Ancak nüfus politikasında önemli bir dönemeci temsil eden bu tasarının kanunlaşması Suat Hayri Ürgüplü hükümeti (23.2.1965-22.10.1965) döneminde olmuştur.⁴⁴

1 Nisan 1965 tarihinde kabul edilen ve 10 Nisan 1965 günü yayınlanan 557 sayılı «Nüfus Planlaması Hakkında Kanun»un hükümlerini açıklamak ve değerlendirmek bu yazının konusu ve amacı dışında kalır. Ancak yeni nüfus politikasını belirtebilmek için bu kanundaki esaslara kısaca değinmek gereksiz değildir. Bu kanunla fertlere «istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi» olmaları imkânını veren gebeliği önleyici tedbirleri almak hürriyeti sağlanmıştır. Bu amaçla halkın eğitilmesi ve aydınlatılması, gebelik önlemeye yarayan ilâç ve araçların «muhtaç olanlara» parasız veya maliyetinden düşük fiyatla verilmesi imkanı da öngörülmüştür. Söz konusu kanunun 3, 4 ve 5. maddeleriyle tıbbi zorunluluk halinde rahmin tahliyesi ve sterilizasyon yapılabilmesi şartları be-

⁴³ Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl 1963-1967, Ankara Ocak 1963, Başbakanlık Devlet Matbaası, s. 73.

⁴⁴ Bak. Bolu Milletvekili Kemal Demir'in konuşması. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, cilt 38, Birleşim 85, yıl : 1965, s. 33.

lirtilmiştir. Kanunla ayrıca Umumi Hıfzıssıha Kanununun bazı maddeleri tâdil edildiği gibi, çocuk yapmaya mani fiil ve hareketlerin işlenmesini teşvik etmeyi veya propagandasını yapmayı cezalandıran Türk Ceza Kanununun 471. maddesinin ikinci fıkrası da değiştirilmiştir.

Nüfus politikasında meydana gelen bu değişme, nüfusu artırma politikasının uygulandığı dönemde fikir birliği içinde bulunan siyasi partiler arasında önemli bazı görüş ayrılıklarının doğmasının da nedeni olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Nüfus Planlaması Kanununun hazırlanmasında ve kabulünde en önemli rolü oynayan partinin *Cumhuriyet Halk Partisi* olduğu söylenebilir. Bu partinin Onuncu Kurultayında kabul edilen program maddeleri nüfus politikası konusunda, bundan önceki bölümde açıklamaya çalıştığımız 1947 yılında kabul edilen program esaslarından temelde farklı değildir. Programda nüfusu artırma amacından artık söz edilmemekte, bir refah devletinde görülen şekilde sağlık politikasının açıklanmasıyla yetinilmektedir. Programın konumuzla ilgili ve «Sağlık Meseleleri» başlıklı ilk maddesi şu esasları içine almaktadır: «Vatandaşın sağlığını korumayı devletin esas vazifelerinden sayan partimiz, koruyucu hekimlik tesislerinin devlet tarafından en kısa zamanda şehir ve köylerde tamamlanmasını hedef bilir. (Madde -44).» Diğer maddede ise «hastalanan vatandaşları tedavi etmek için hastalık sigortaları usulünden faydalanmak ve bu sigortaları bütün vatandaşlara teşmil etmek sağlık politikamızın amacıdır. (Madde -45).»⁴⁵ denilmiştir. Ondördüncü Kurultayca tâdil edilen programda da aynı esaslar bulunmaktadır.⁴⁶

1960 Devriminden sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün başında bulunduğu koalisyon hükümetleri programlarında nüfus planlaması şeklinde nitelendirilen yeni politikadan söz edilmediği görülmektedir. Yalnız Üçüncü İnönü Koalisyon Hükümeti (1963) programında sorun kanımıza göre dolaylı olarak ele alınmış ve «... Hızla artan nüfusumuzun ihtiyaçlarının karşılanması... milletçe karşısında bulunduğumuz büyük meseleler olarak ortadadır. Bu meseleleri kısa yoldan hal için yapılacak

⁴⁵ Cumhuriyet Halk Partisi Programı, X. Kurultayca onanmıştır. Ankara 1953, s. 25, 26.

⁴⁶ Cumhuriyet Halk Partisi Programı, X. Kurultayca onanmış ve XIV. Kurultayca tâdil edilmiştir. Ankara 1961, s. 14. Ayrıca bak. Topkaya, Erkin. Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ankara 1969, s. 184.

zorlamalar, ekonominin denge ve istikrarını bozabileceği gibi, bunların gecikmeden ve cesaretle ele alınmaması da yarın yeni ve çözümlü güç meseleler doğurabilecektir. Biz bütün meselelerin çözümlü yolunu Büyük Meclisçe kabul buyrulan Kalkınma Planının her alanda, bütün gerekleriyle ve tam olarak uygulanmasında görmekteyiz.»⁴⁷ denilmek suretiyle Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sözü edilen nüfus planlaması ile ilgili kanuni tedbirlerin alınacağı belirtilmiş oluyordu.

Nüfus Planlaması Kanununun çıkması sırasında iş başında bulunan Suat Hayri Ürgüplü koalisyon hükümetinin programında bu konunun genel planlamanın bir bölümü olarak ele alındığını gösteren açık bir ifade görülmektedir: «Beş yıllık kalkınma planının nüfus politikası ile ilgili hükümlerini memleketin imkân ve şartlarına uygun bir şekilde yürütmek için gerekli gayret gösterilecektir.»⁴⁸

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Cumhuriyet Senatosunda ve Millet Meclisindeki tartışmaları ve 557 sayılı Nüfus Planlaması hakkındaki Kanunun parlamentoda görüşülmesi sırasında savunulan fikirler parti programları yanında siyasi partilerin nüfus planlaması hakkındaki tutumunu belirtmek bakımından aydınlatıcı sayılabilir.

Daha önce ifade etmeye çalıştığımız gibi, *Cumhuriyet Halk Partisi*, Nüfus planlaması kanununun çıkarılmasında en önemli siyasi rolü oynamıştır. Bu parti programlarından nüfusu artırma ilkesi çıkarıldıktan sonra, nüfus planlaması esasına açıkça değinilmemiş olmakla birlikte, partinin nüfus planlamasını olumlu karşıladığı anlaşılmaktadır. Birinci Kalkınma Planının Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında Cumhuriyet Halk Partisinin sorunu *hem ekonomik gelişme, hem de demokrasinin bir gereği* olarak değerlendirdiği grup sözcüsünün beyanlarında açıklanmıştır: «...Bu konu bilhassa az gelişmiş memleketler arasında nüfus artış hızı en yüksek memleketlerden biri olan Türkiyemiz için, ekonomik bakımdan olduğu kadar ... ana sağlığı bakımından da büyük önem taşımaktadır. Planın getirdiği ve «arzu etmeyenlere çocuk yapmama hak ve imkanının verilmesi» şeklinde özetlenebilecek tamamen demokratik tedbirlerle, hem nüfus artış hızını yüzde 2.8 civarında muhafaza etmek mümkün olacak hem de annelerin hayatı tehlikelerden korunacak-

⁴⁷ Öztürk, Kazım. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, İstanbul 1968, s. 555, 556.

⁴⁸ Öztürk, Kazım. a.g.e. s. 597.

tır».⁴⁹ Nüfus planlaması tasarısının Millet Meclisinde savunmasını önce sağlık bakanı olarak, sonra da Cumhuriyet Halk Partisi Grup Sözcüsü olarak yapan Kemal Demir de «*bu kanun tasarısı bir reform getirmektedir*» diyerek partisinin bu konudaki fikrini açıklamış bulunuyordu.⁵⁰

Adalet Partisi programında nüfus politikası konusunda açık herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte partinin yeni nüfus politikasını kabul edip etmediği veya ne ölçüde kabul ettiği şüpheli kalmaktadır. Gerçekten Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının parlamentoda görüşülmesi sırasında Adalet Partisi sözcülerinin nüfus planlaması ile ilgili bölümün plan metninden çıkarılması hususunda çaba gösterdikleri bir gerçektir. Adalet Partisi Grubu sözcüsü Cumhuriyet Senatosundaki konuşmasında daha çok nüfusu artırma fikrinin savunmasını yapmıştır: «Planın nüfus siyasetinde sadece tek bir görüş hakim olmuş, bu mevzuda etraflı bir araştırma ihtiyacı bile duyulmamıştır. ... hele üzerinde yaşadığımız memleketin jeopolitik bakımdan çok nazik bir durumda olması dolayısıyla siyasi ve askeri gücümüzün ne olacağı, nasıl olacağı mevzuunda hiçbir fikrin münakaşasının planda görülmemesinin sebebi anlaşılmamıştır. Hernekadar asrımızda kuvvetli milletler nüfus itibarıyla kalabalık milletler olmaktan çıkıyor gibi görünmekte ise de, bu mevzu henüz kati şekilde halledilmiş değildir. ... plan nüfus tahdid bakımından sarîh, tatminkâr, ilmi ve objektif araştırmalardan ve sağlam temellerden mahrumdur ... *doğumu tahdid kısmının plandan çıkarılması icab etmektedir*».⁵¹ Planın Millet Meclisindeki tartışmaları sırasında Adalet Partisi Grubu sözcüsü şu nedenleri ileri sürerek nüfus planlamasına karşı çıkmıştır:

1 — Türkiye, Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları ve işgaller nedeniyle önemli nüfus kaybına uğramıştır.

2 — Türkiyede, dünyanın diğer memleketlerinde olduğu gibi doğum şehirlerde az, köylerde fazladır. Hızlı bir şehirleşme var olduğuna göre, doğum sayısında ilerde bir gerileme olacaktır.

3 — Göçler tersine bir gelişme göstermektedir. Türkiyeden gidecekler, geleceklerden fazla olacağına göre nüfus artışında bir yavaşlatmaya gitmenin gereği yoktur.

⁴⁹ C.H.P. grubu adına İstanbul milletvekili Suphi Baykam'ın konuşması. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 16.II.1962, B. 6, cilt 9, s. 194.

⁵⁰ C.H.P. Bolu milletvekili Kemal Demir'in konuşması. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1.4.1965, B. 85, Cilt 35, s. 33.

⁵¹ Amasya Senatörü Macit Zeren'in konuşması. C. Senatosu Tutanak Dergisi, 7.II.1962, B. 4, cilt 6, s. 69, 70.

Nüfus planlamasına bu şekilde karşı çıkan Adalet Partisi sözcüsü, arzu edilmeyen ilkahların ilkel ve tehlikeli yollarla değil, eğitim yoluyla ve bilimsel şekilde önlenmesinin de «şayanı tavsiye» olduğunu belirtmiştir.⁵²

Birinci Kalkınma Planının parlamentoca kabul edilmesinden sonra, nüfus planlaması kanunu tasarısının görüşmeleri sırasında Adalet Partisi Grup sözcüsü kanunun isminin «*aile planlaması*» şeklinde değiştirilmesinde Adalet Partisi Grubunun «*zaruret*» duyduğunu açıklamıştır.⁵³ *Gene aynı sözcü, kanun tasarısının Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilmiş şeklinin Millet Meclisindeki görüşmeleri sırasında kanunun «parlak bir istikbal vaad etmediğini», «doğumu önleyici ilaçların kullanılmasını gelişigüzel serbest» bıraktığını ileri sürerek kanuna fazla sempaticileri olmadığını ifade eylemiştir.*⁵⁴ Aynı partinin Nüfus Planlaması Kanununun kabulünden sonraki dönemde Sağlık Bakanı olarak görev yapan politikacılarından Vedat Âli Özkan da fikirlerini açıklarken tereddütlerini belirtmekten geri kalmamıştır: «Bütün dünyada belki birgün doğum kontrolü bir zaruret olacaktır. Fakat bunun dünya çapında ele alınacağı güne kadar Türkiyemiz için tatbikata geçilmesini, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bütün istinat ettiği haklı sebep ve iyi niyetlere rağmen, çok acele verilmiş bir karar telakki etmekte ve henüz bizim için bir dava olmaktan, bir problem olmaktan çok uzak bulunan bu nüfus planlamasını büyük dertlerimiz yanında bir *fantezi* görmekteyiz. Ve bu topraklar üzerinde yaşayacak insanların mesut ve müreffeh olmasının mutlaka nüfus tahdidi suretiyle mümkün olacağı inancında da değiliz. *Nüfus artışını frenlemekten ziyade, vasıflı ve sıhhatli bir nesil yetiştirmenin metodlarını aramalıyız.*»⁵⁵

Adalet Partisinin tek başına iktidar sorumluluğunu taşıdığı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında nüfus politikası konusunda ağırlığın nüfus planlamasından çok aile planlamasına verildiği de bir gerçektir.⁵⁶ Adalet Partisi sorumlularının aile planlamasının gerçekleştirilmesi konusunda her zaman fikir ve anlayış birliği için-

⁵² İstanbul milletvekili Tahsin Demiray'ın konuşması. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 17.11.1962, B. 7, cilt 9, s. 229.

⁵³ A.P. grubu sözcüsü Ali İhsan Balım'ın konuşması. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 17.12.1964, B. 25, Cilt 34, s. 213.

⁵⁴ Adalet Partisi Grup Sözcüsü Ali İhsan Balım'ın Millet Meclisinde yaptığı konuşma. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1.4.1965, B. 85, Cilt 38, s. 38.

⁵⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 8.12.1964, B. 19, cilt 33, s. 747.

⁵⁶ Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıl. 1968-1972, Ankara 1967 Kasım, Başbakanlık Devlet Matbaası, s. 47, 226.

de bulunmadıkları ileri sürülmüştür. Sağlık eski bakanı Yusuf Aziz-oğlu İkinci Kalkınma Planının Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında Adalet Partisinin tutumunu şöyle eleştirmiştir: «...*İkinci beş yıllık planda aile planlaması tespit edilmiş bir ilke olmasına rağmen hükümet, yetkili ve sorumlu kişilerinin tamamını bu ilkeye inandıramamışsa bu gerçekten düşündürücü bir olaydır. Planda tespit edilmiş prensiplerle, icra sorumlularının tutumları arasındaki çelişkilerin sayısı çoktur*».⁵⁷

1971 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmış bulunan *Türkiye İşçi Partisi* programında «İşgücünün Niceliği ve Niteliği» başlığı altında nüfus konusundaki parti görüşü şöyle açıklanmıştır:

«Türkiyenin nüfusu 1960 sayımına göre 27 milyon 830 bindir. Her yıl yüzde 2.8 gibi çok yüksek bir oranla artmaktadır. Nüfusun bugünkü yaş gurupları bileşimi ve bu hızlı nüfus artışı yüzünden önümüzdeki 15-20 yıllık dönemde Türkiye'de işgücünde sürekli bir fazlalık olacağı beklenmektedir. Bu durum, bugün bile çok önemli olan işsizlik meselesinin, bugünkü sosyal ve ekonomik şartlarda köklü dönüşümler yapılmadığı takdirde, daha da ağır bir hale geleceğini göstermektedir. Ne varki, bugün yönetici çevreler işsizlik meselesini sadece nüfusun hızlı artışına bağlamakta ve gerçekte sosyal ve ekonomik bir mesele olan işsizliğin ancak sosyal ve ekonomik tedbirlerle kaldırılabilceği gerçeğini gözlerden saklamaya çalışmaktadırlar. Bunun için, çözüm yolu olarak «doğum kontrolünü» ileri sürmektedirler. Oysa, nüfus artış oranları arasındaki hareketler nüfus kanunlarına bağlı bulunmakta, nüfus artış hızı da kişi yaşayışındaki maddi ve kültürel iyileşmelere paralel olarak normal bir seviyeye girmektedir. Nitekim, ailelerin geçinme, yaşama ve kültür seviyelerinin artmasıyla, doğum oranlarının azaldığını gelişmiş ülkelerin nüfus istatistikleri ispat etmektedir. Bunun için Türkiye İşçi Partisi, nüfus meselelerinin de bütün milli meselelerimiz gibi, ancak köklü sosyal ve ekonomik dönüşümler sonucu çözülebileceğine inanmaktadır. Ancak kişinin çocuk sahibi olma, ya da olmama isteğini kişi hürriyetleri açısından görmekte ve bu hürriyeti kısıtlayan yasakları kaldırmayı da görevleri arasında saymaktadır.»⁵⁸ Türkiye İşçi Partisi programında yer alan bu ibareler,

⁵⁷ Diyarbakır milletvekili Yusuf Aziz-oğlu'nun konuşması. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 25.6.1967, B. 125, Cilt 19, s. 278.

⁵⁸ Türkiye İşçi Partisi Programı, 1969, 3. Baskı, s. 21, 22; Topkaya, Erkin Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ankara 1969, s. 364, 365.

nüfus sorununun, bu parti tarafından, daha çok sosyal determinizm açısından ele alındığını, nüfus planlamasının toplumun sosyal gelişme kanunlarını etkilemeyeceğinin kabul edildiğini ve çocuk sahibi olmanın veya olmamanın kişi hürriyetinin bir gereği olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi ise nüfus planlamasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Bu partiye göre, Türkiyenin siyasal ve ekonomik gelişmesini sağlayabilmek, Türkiye dışındaki Türklerle ilgilenebilmek için nüfusun artış hızını yavaşlatmak değil, tersine artırmak gerekmektedir. Gerek *Milliyetçi Hareket Partisi* Başkanının beyanları, gerek bu partinin yayınları, belirttiğimiz bu görüşlerin savunması amacını taşımaktadır. Partinin Başkanı Alpaslan Türkeş bu konudaki fikirlerini şöyle açıklamaktadır: «Memleketimizde, hükümetçe tatbik edilmekte olan doğum kontrolü aslında Türk milletinin varlığına, geleceğine ve Türk neslinin istikbaline bir ihanettir, bir suikasttır. Doğum kontrolü adı altında yürütülen bu politikanın esas gayesi Türk milletini kuvvetsiz, aciz hale getirmekten ibarettir. Türkiyenin düşmanları, Anadolu topraklarının rahatça besleyip geçindireceği 100 milyonluk kuvvetli bir Türkiye istemediklerinden hükümetin sorumlularını doğum kontrolü yalanıyla aldatmaktadırlar.»⁵⁹ *Milliyetçi Hareket Partisi* Genel Başkanı, nüfus planlamasının Türkiyenin ekonomik gelişmesi yönünden de zararlı olacağını ileri sürmektedir: «Türk milletinin çoğalması, ekonomik kalkınma için büyük bir itici kuvvet teşkil eder. Kalkınmış olan bütün memleketlerde bu böyle olmuştur.»⁶⁰ Bu partiyle ilgili bazı broşürlerde de aynı fikirler söylenmektedir: «... Gelişmiş ülkeler, bugün az gelişmiş ülkelerin iktisadi bağımsızlıklarına ve nüfus artışlarına karşı gelmektedirler. Zira bu ülkeler, az gelişmiş ülkelerdeki gıda ürünlerini ve iktisadi kalkınmayı sağlayacak kıymetli madenleri kendi memleketlerine aktarma ve sömürme gayesini gütmektedirler.»⁶¹

Milliyetçi Hareket Partisi'nin nüfus politikası görüşü bu partinin Türkiye dışındaki Türkler sorunu konusundaki tutumuyla da ilgilidir. Çok nüfusa sahip bir Türkiyenin, dış Türklerle daha etkili bir şekilde ilgilenebileceği düşüncesinin bu partinin nüfus planlamasına karşı çıkmasında rol oynadığı söylenebilir. Partinin başkanına göre: «... Türk adı taşıyan herkes bizim sevgi ve ilgimizin

⁵⁹ Türkeş, Alpaslan. *Türkiye'nin Meseleleri*, İstanbul 1969, s. 76.

⁶⁰ Türkeş, Alpaslan. *Türkiye'nin Meseleleri*, İstanbul 1969, s. 76.

⁶¹ Yörükoğlu, Enis Gökyiğit. *Dokuz Işıktaki Nüfus Politikası*, Ankara 1971, s. 44.

çevresi içindedir. Bundan vazgeçemeyiz. Bu her milletin tabii hakkı olduğu gibi, Türk milletinin de tabii hakkıdır. Birleşmiş Milletler Anayasası,... her millete kendi mukadderatına hâkim olma (self - determination) dedikleri prensibi kutsal bir prensip olarak ilân etmiştir.»⁶² Gene Alpaslan Türkeş Türkiye dışındaki Türklerle ilgili görüşünü şu şekilde ifade etmiştir : «... Bugünkü Türkiye sınıırı dışındaki Türkleri ne yapacağız? Bugüne kadar milleti idare eden kişilerimiz dış Türklerle ilgilenmeyi hep zararlı bulmuşlardır. Bu yanlış bir görüştür. Dünyanın neresinde Türk varsa, Türk milliyetçiliğinin ilgileri içindedir. Dış Türkler için elden ne gelirse yapmayı Türk milliyetçilerinin boynuna borç sayarız : Fakat bunun için şartlarımız vardır. Baş şart Türkiyenin tehlikeye sokulmamasıdır. Çünkü, bütün dış Türklerin kurtuluşu Türkiyenin varlığına bağlıdır.»⁶³ Bu partiye göre «...Türkiyede doğum kontrolü maskesi altında yürütülen ve binlerce Türk kadınının sağlığını da tehdid eden nüfus azaltma politikası lüzumsuzdur. Güvenliğimiz için, kalkınmamız için nüfusumuzun da süratle artması gereklidir.»⁶⁴

Bu izahat gösteriyor ki, Milliyetçi Hareket Partisi, nüfus planlamasını yararsız bulmakta, nüfusun süratle artmasının Türkiyenin güvenliği ve kalkınması için gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu partinin 1960 tan önce uygulanan nüfusu çoğaltma politikasını benimsediği hatta daha da etkili biçimde uygulamak istediği sonucuna varmakta herhangi bir yanlışlık yoktur.

1971 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan *Milli Nizam Partisinin* de nüfusu artırma politikasını açık şekilde benimseyip, nüfus planlamasını kesinlikle reddettiği programından anlaşılmaktadır. Bu parti, *nüfus kontrolünün kökü dışarda bulunan «kozmpolit» ve «gayri milli» teşekküllerin düzenlediği bir politika olduğunu iddia etmektedir.* Partinin «nüfus siyaseti», programının 94. maddesinde şu şekilde açıklanmıştır :

«Kökü dışarda olan kozmpolit ve gayrimilli teşekküllerin manevi istila hareketlerine muvazi olarak maddi sahadaki bir tatbikatı olmak üzere girişilen ve «aile planlaması, nüfus siyaseti, doğum kontrolü, gebeliği önlemek, istediği kadar çocuk yapma hürriyeti» adları altında yürütülen milli gelişmeyi engelleme hareketinin şiddetle karşısındayız.

⁶² Türkeş, Alpaslan. Milli Doktrin : Dokuz Işık, 27.9.1970 Tarihinde Konya'da Yapılan Konuşma Metni, Adana 1970, s. 8, 9.

⁶³ Türkeş, Alpaslan. Türkiyenin Meseleleri, İstanbul 1969, s. 23.

⁶⁴ Türkeş, Alpaslan. Türkiye'nin Meseleleri, İstanbul 1969, s. 77.

Memleketimizin kalkınması, gelişmesi ve yarının dünyasında hakkı olan yeri alabilmesi için gidilmesi icab eden yol; sağlık kontrolü, eğitim ve umumi istihsalı artıran tedbirlerin teminatı altında nüfusun çoğalmasındır.

Büyük ve kuvvetli Türkiyenin gerektirdiği nüfus artışı çalışmalarında, en ehemmiyetle üzerinde duracağımız husus, sıhhatli nesiller yetiştirmek üzere gıda ve beslenme konusu olacaktır.»⁶⁵

Nüfus planlaması ilkesini benimseyerek programında bir madde olarak açıklayan *Milli Güven Partisinin*, yeni nüfus politikasını açıkça desteklemeyi kabul ettiği sonucuna varmakta herhangi bir yanlışlık olmadığı söylenebilir. Bu parti programının 124. maddesinde nüfus planlaması ilkesinin benimsendiği şu şekilde açıklanmıştır: «Ana ve çocuk sağlığının korunmasına ve nüfus planlaması çalışmalarına önem vereceğiz.»⁶⁶ Milli Güven Partisi programının bu niteliği ile diğer siyasi parti programlarından tamamen farklı bir özellik taşıdığı söylenebilir.

Demokratik Partinin, nüfusun artış hızını yavaşlatmak amacıyla güden bir politikayı fazla olumlu karşılamadığı bu partinin programının incelenmesinden anlaşılabilir. Gerçekten parti programının 108. maddesinde «aile planlaması» konusunda partinin bazı tereddütleri olduğu, bu nedenle, Türkiyenin sosyal ve ekonomik durumu, istihdam ve sağlık sorunları ile aile planlaması ilişkilerini içine alan araştırmadan sonra partinin bu konudaki tutumunu tespit edeceği belirtilmiştir. Demokratik Parti programının 108. maddesi şöyledir: «Türkiyede aile planlaması uygulamaları üzerinde ciddi münakaşalar yapılmaktadır. Bu itibarla aile planlaması konusu için sosyal ve ekonomik gerçeklerle nüfus politikası, istihdam ve sağlık meseleleri yönlerinden bir araştırma yapılacaktır. Uygulama ancak bu araştırmanın sonuçlarına göre yürütülecektir.»⁶⁷

IV — Sonuç

Bu kısa araştırmanın sonuçlarını, nüfus politikasının Türkiye'de uygulandığı iki ayrı dönemi göz önünde tutarak açıklamanın mümkün olduğu söylenebilir.

⁶⁵ Milli Nizam Partisi, Program ve Tüzük, 1970, s. 32, 33.

⁶⁶ Topkaya, Erkin. Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ankara 1969, s. 254.

⁶⁷ Demokratik Parti, Program ve Tüzük, 1971, s. 152.

Memleketimizde 1923 ten 1960'a kadar devam eden dönemde nüfusu artırma politikası, bu dönemin iktidar partileri olan *Cumhuriyet Halk Partisi* ile *Demokrat Parti* tarafından kabul edilip uygulanmıştır. Bu dönemde nüfusu artırmanın gerekli ve faydalı olduğu fikrini iktidar sorumluluğunu taşımayan diğer siyasi partiler de paylaşmışlardır. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* ile *Milli Kalkınma Partisi*, daha fazla değilse, hiç olmazsa iktidar partileri kadar nüfus artırma politikasını savunmuşlardır.

Nüfusun çoğalmasını sağlamak ve bunun için gerekli tedbirleri almak politikasında, güvenlik nedenleri, askeri düşünceler başlıca rolü oynamıştır. XX. yüzyılın ilk yarısında birbiri ardısıra üç önemli savaş yapmış ve oldukça önemli sayılabilecek insan kaybına uğramış olan Türkiye'nin topraklarına oranla nüfusunun az olduğu, kilometre kare başına düşen insan sayısının yüksek olmadığı düşüncesi, nüfusu artırma politikasının kabul edilip uygulamaya geçilmesinde etkili olmuştur. Ancak ilâve etmek gerekir ki, daha az ölçüde de olsa, ekonomik nedenler de bu politikanın benimsenmesinde rol oynamıştır. Türkiye'nin iktisadi kalkınmasını daha çok nüfusla daha iyi gerçekleştirebileceği ve tabii kaynakların işletilmesi bakımından da nüfusun önemli bir faktör olduğu öngörülmüştür.

Bu arada, nüfusu artırmanın bir aracı olarak dış ülkelerdeki Türklerin Türkiye'ye göç etmelerinin sağlanmasının ve bu yolla nüfus artış hızını çoğaltmanın faydalı bir metod olabileceği de düşünülmüştür.

Nüfusu artırmak amacıyla alınan kanunî ve idarî tedbirlerin tamamen uygulanmadığı, *Cumhuriyet Halk Fırkasının (Partisinin)* 1934 de yayınladığı bir meclis grubu araştırma raporunda belirtilmektedir. Ayrıca bu raporda, Türkiye'de doğum artışının hızlı olduğu konusunda daha sonraki yıllarda istatistiklerle doğrulanacak olan bir gerçeğe de değinilmektedir. Bu raporda, kanunî ve idarî yeni tedbirler alınması yerine, ödenek artırılması yoluyla mevcut kuralların uygulanması ve kuruluşların daha iyi işletilmesi gereği üzerinde de durulmaktadır.

Memleketimizde siyasi partilerin, nüfusu artırma amacına daha çok fikir düzeyinde kalsa bile büyük bir ağırlık vermelerinde, Türkiye nüfusunun miktarını tespite yarayacak sağlıklı sayımların yapılmamış olması ve istatistiklerin elde bulunmaması da ilk önceleri rol oynamış olsa gerektir.

Nüfus politikasını belirten ve bu politikanın gereği kanunî tedbirlerin alınmasını sağlayan *Cumhuriyet Halk Partisinin* programında da yer almış bulunan «nüfusu artırma ilkesi» 1947 yılında toplanan Parti Kurultayında programdan çıkarılmıştır. Bu değişiminin, 1945 lerde nüfusun askeri ve siyasi kudretin bir belirtisi olduğu yolundaki genel kanının değişmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Ancak, kabul etmek gerekir ki, programdaki bu değişme, uygulamada herhangi bir sonuç doğurmamıştır.

1958 yılında *Demokrat Partinin* iktidarda bulunduğu sırada, yeni bir nüfus politikasının benimsenmesi yolunda ilk teşebbüsler yapılmıştır. 1960 Devriminden sonra, Devlet Planlama Teşkilâtı kurulmuş, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) bir zamanlar haklı sebeplerle kabul edilmiş olan nüfusu mümkün olduğu kadar hızla artırma politikasının artık günün şartlarına uymadığının, nüfus artış hızının iktisadi kalkınma hızını yavaşlatan veya geciktiren bir faktör olarak görülmesi nüfus artış hızında azalmayı öngören yeni bir politikanın tespit edilmesinde rol oynamıştır. Nüfusun bir nesil içinde iki katına çıkması ihtimalinin yaşama düzeyini yükseltmek amacını güden tedbirlerin gerçekleştirilmesini belli ölçüde aksatacağı gerçeği de bu arada söz konusu edilmiştir. Bundan başka, gebeliği önleyici ilaç ve araçlardan yararlanmanın demokratik bir hak, kişi hürriyetinin bir gereği olduğu da belirtilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının parlamento tarafından kabul edilmesi ve 557 sayılı Nüfus Planlaması kanununun çıkarılması ile bu görüş devletin «resmi politikası» niteliğini kazanmıştır. Kabul etmek gerekir ki, nasıl nüfusu artırma politikasının kabulünde *Cumhuriyet Halk Partisi* asıl rolü oynamışsa, «nüfus planlaması» ilkesinin benimsenmesinde de bu partinin nüfus planlamasını hem ekonomik gelişmenin, hem de demokrasinin bir gereği sayması önemli şekilde etkili olmuştur.

Ama, nüfus politikasında meydana gelen bu değişme, «nüfusu artırma» ilkesinin uygulandığı dönemde siyasi partiler arasında mevcut bulunan fikir ve görüş birliğinin sona ermesini de ifade etmiştir.

Adalet Partisi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bulunan nüfusun planlamasına ilişkin bölümün plan metninden çıkarılması için yoğun bir çaba harcamıştır. Bu partinin tek başına iktidar sorumluluğu taşıdığı dönemde parlamentoca kabul edilen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ağırlığın «nüfus planlamasına» değil de «aile planlamasına» verilmesi de dikkati çekmektedir. *Adalet Par-*

tisinin, aile planlaması esasını benimsediği, ancak bu konuda bazı tereddütleri olduğu, parti yetkililerinin bu sorunla ilgili olarak bir fikir ve anlayış birliği içinde bulunmadıkları söylenebilir.

Cumhuriyet Halk Partisi ve *Adalet Partisi* dışında kalan partilerin nüfus politikası anlayışlarında oldukça önemli bazı ayrılıklar görülmektedir. Anayasa Mahkemesince kapatılmış bulunan *Türkiye İşçi Partisi*, nüfus planlamasının toplumun gelişme kanunlarını etkileyemeyeceğini, fakat çocuk sahibi olmanın veya olmamanın kişi hürriyetinin bir gereği olarak değerlendirilmesini ve bu nedenle gebeliği önlemeye yarayan ilaç ve araçlarla ilgili yasakların kaldırılmasını savunmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi, nüfus planlamasına kesin şekilde karşı çıkmıştır. Bu partiye göre, güvenliğini, siyasal ve ekonomik gelişmesini sağlayabilmek, dış Türklerle ilgilenebilmek için Türkiye'nin nüfus artış hızını yavaşlatması değil, tersine artırması gereklidir. Bu partinin benimsediği «100 milyonluk Türkiye» görüşü ile nüfus planlaması anlayışının bağdaştırılmasına imkân olmadığı üzerinde fazla durmaya bile gerek yoktur.

Anayasa Mahkemesince kapatılmış bulunan *Milli Nizam Partisi* de nüfus planlaması politikasını, «kozmpolit», «gayri milli» teşekküllerin hazırladığı bir tertip olarak nitelendirmiş ve bu politikayı kesinlikle reddettiğini programında belirtmiştir. Bu partinin nüfus politikasına karşı çıkmasında, savunduğu «büyük ve kuvvetli Türkiye» fikri ile nüfus planlamasını çelişir görmesi rol oynamış olsa gerektir.

Demokratik Parti, nüfus artış hızının yavaşlatılması konusunda ciddi tereddütler taşıdığını, bu konudaki parti görüşünün yapılacak araştırma sonuçlarına göre gösterileceğini açıklarken, *Milli Güven Partisi*, nüfus planlamasını olumlu karşıladığını programında açıkça belirterek büyük partiler de dahil olmak üzere, diğer partilerden büsbütün ayrılmış bulunmaktadır.

Nüfusu artırmaya yönelik politika gibi, nüfus artış hızını yavaşlatmayı amaç bilen bir politikanın da uygulamada sağlayacağı sonuçların az veya çok sınırlı olduğu bilinmektedir. Ama bu durum, her devletin, ideolojisi ne olursa olsun, kendine özgü bir nüfus politikasını benimseyip uygulamaya koymasına engel olmamaktadır.

Nüfus politikasının benimsenip uygulanmasında siyasi partilerin oldukça önemli bir fonksiyon ifa ettikleri inkâr olunamaz. Bu

gün memleketimizde, kabul edilmiş bulunan ve nüfusun planlaması amacını güden politikanın *Cumhuriyet Halk Partisi* ile *Milli Güven Partisi*nce benimsenip desteklendiği, *Adalet Partisinin* bu konuda bazı tereddütler taşıdığı söylenebilir. *Demokratik Parti*, bu konuda şimdilik çekimser olduğunu ilân etmiştir. Bu partinin nüfus planlaması fikrini fazla sempatik bulmadığı da anlaşılmaktadır. *Milliyetçi Hareket Partisi* ise, bu politikanın karşısında olduğunu her vesile ile açıklamaktan geri kalmamaktadır.

Türkiyede nüfus politikası ile ilgili iki ayrı döneme ait ilkelere belirtilmesinde ve uygulanmasında özellikle iktidar partilerinin etkili oldukları görülmektedir. Ancak bir politikanın başarısının ya da başarısızlığının araştırılabilmesi, politikaya ilişkin konunun yalnızca siyasi partilerin programları yönünden değil, fakat bu konuyla ilgili siyasal, sosyal, ekonomik ve hukuki etkenlerin ayrı ayrı ve birbiri üzerindeki etkilerini kapsayacak biçimde ele alınmasına bağlıdır.